

*Шаповалов Олександр Олександрович,
Заступник начальника Департаменту Національної поліції України*

ОПЕРАТИВНИЙ ПОШУК ОЗНАК ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ

Латентний, прихований характер злочинної діяльності зумовлює необхідність активного здобування первинної оперативної інформації. Цей процес в теорії оперативно-розшукової діяльності отримав назву - оперативний пошук, тобто, виявлення осіб та фактів, що становлять оперативний інтерес. Відомості про осіб і факти, що становлять оперативний інтерес, як правило, є надбанням обмеженого кола осіб, які зацікавлені в приховуванні цієї інформації і з цією метою застосовують різноманітні способи маскування. Тому інтенсивність надходження первинної інформації залежить від правильності здійснення ряду організаційно- тактичних заходів, що стосуються визначення напрямку оперативного пошуку, забезпеченості цієї ділянки роботи необхідними силами і засобами, організації чіткої взаємодії різних служб поліції при виконанні даного завдання. Оперативні працівники не мають певної, заздалегідь визначеної інформації щодо об'єкта оперативного пошуку. Процес виявлення злочинів і осіб, які їх готують або вчинили, заснований на пізнанні події злочину шляхом вичленення з навколишнього середовища змін, які виникли у зв'язку з його підготовкою або здійсненням. Ці зміни можуть бути виявлені по залишених слідах на елементах середовища якими є документи, предмети, а також особи, в чий свідомості зберігаються відомості про подію злочину. В цьому випадку розпізнавання досягається шляхом порівняння ознак, властивих тому або іншому об'єкту, з ознаками окремих видів злочинів. В результаті пошуку надходить орієнтувача інформація і робиться певне припущення, що виявлені об'єкти мають відношення до якого-небудь злочину, тобто встановлюється формальна тотожність отриманих відомостей з абстрактною моделлю протиправного діяння, що існує в свідомості оперативного працівника. Ця ж модель злочину зумовлюється положеннями, що містяться в кримінально-правовій науці, криміналістиці, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності і спираються на професійний досвід конкретних оперативних працівників, які здійснюють пошукову роботу. Тому виявлення, збір, перевірку, аналіз і оцінку первинних даних здійснюють працівники оперативних підрозділів, співробітники інших служб поліції, окремі громадяни, що залучаються до проведення оперативно-розшукових заходів.

Стосовно пошукової діяльності, спрямованої на виявлення ознак злочинів, організаційно-тактична модель проведення оперативного пошуку розглядається за певними етапами.

Так, на етапі безпосереднього збору первинної інформації виділяють певні складові елементи. Що стосується пошуку по лінії загально кримінальних злочинів то змістовне наповнення елементів пошуку наступне: сфери пошуку (серед населення, проживаючого і працюючого на території обслуговування (пошук серед населення по мікрорайонах); в місцях концентрації осіб що представляють оперативний інтерес (пошук на об'єкті), і збуту викраденого майна; в криміногенних групах (серед осіб, що є членами злочинних угруповань, наркоманів, алкоголіків, незаконних емігрантів-іноземців); серед обвинувачених, що притягаються до відповідальності за вчинення злочинів, аналогічних нерозкритим); об'єкт оперативного пошуку (до якого відносяться відомості: про факти підготовки і вчинення злочинів; про обставини, що характеризують злочин та особистість винних, причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів; про сліди і знаряддя готування до злочину, сліди, залишені злочинцями на місці злочину; про викрадене майно та інші предмети, що мають значення для встановлення і викриття злочинців, предмети і речовини, збереження, носіння або використання яких заборонено; особи (які задумують, що готують і вчинили злочин або причетних до нього; які вчиняють протиправні дії; які володіють інформацією, яка має значення для боротьби зі злочинністю; спроможні систематично надавати допомогу у боротьбі зі злочинністю); предмети (залишені злочинцями на місці події або загублені під час відходу з нього, до предметів, які є знаряддям злочину та мають пошукове значення, належать, наприклад, знаряддя злому, використані при вчиненні крадіжок, викрадені або використані транспортні засоби, одяг, взуття, у яких знаходився злочинець при вчиненні злочинів тощо. Оскільки в чинному кримінальному законодавстві України в якості самостійних складів злочину передбачена відповідальність за виготовлення, збереження або збут цілого ряду речовин і предметів, то в процесі оперативного пошуку варто виявити відомості про зброю, наркотики, вибухові речовини, отруту, порнографічні предмети); суб'єкти оперативного пошуку (окремі працівники оперативних підрозділів закріплюються за конкретними напрямками оперативного пошуку, тому основними суб'єктами пошуку є працівники оперативних підрозділів, до функцій яких відноситься протидія певним видам загально кримінальних злочинів, але виявляти первинні оперативно-пошукові дані повинні не тільки працівники оперативних підрозділів, але і інші служби поліції); методи оперативного пошуку (обрання цієї або іншої форми одержання інформації залежить від об'єкта пошуку, обраного напрямку і характеру сил, що беруть участь у пошуковій роботі).

Але окрім виявлення ознак злочину необхідно їх ототожнити саме з об'єктами пошуку, тому зміст пошуку складають знання суб'єктами ознак, властивих об'єктам, що виявляються. У юридичній літературі прийнята наступна класифікація пошукових ознак: а) ознаки, властиві діям осіб, які задумують, готують і вчинюють злочини, збувають, скуповують майно, здобуте злочинним шляхом, а також осіб, які характеризуються антигромадським способом життя; б) ознаки, властиві психологічному стану осіб, які вчинюють суспільно небезпечні діяння; в) родові ознаки, що характеризують зовнішність осіб, які вчинюють злочини, у тому числі розшукуваних і без вісті зниклих; г) ознаки, властиві майну, здобутому злочинним шляхом, знаряддям злочину і розшукуваному майну;

д) ситуаційні ознаки, що характеризують поєднання різних негативних обставин, умов, що створюють певну обстановку, положення. Кожна з перелічених груп ознак може бути реалізована стосовно специфіки дій осіб, які вчинюють ті або інші види злочинів. Відповідно до цього і умовами, в яких здійснюються протиправні діяння, визначається тактика розпізнавання певних об'єктів.

Тому наступним етапом оперативного пошуку є розпізнавання ознак злочину. Розпізнавання засноване на дії об'єктивного закону взаємозв'язку реальних явищ, в результаті якого будь-який матеріальний процес так чи інакше відображається в інших пов'язаних з ним матеріальних процесах. Саме тому об'єкти, що представляють оперативний інтерес, знаходять віддзеркалення в навколишній дійсності. Матеріальні сліди їх існування, властиві ним властивості і риси складають в сукупності групи пошукових ознак, за якими дані об'єкти можуть бути виділені з множини інших. Залежно від пошукової властивості ознаки, за якими здійснюється оперативне розпізнавання, можна розділити на дві групи: ознаки, що дозволяють встановити групову приналежність об'єкту (групові ознаки) - наприклад відношення виявленої людини до категорії осіб, що представляють оперативний інтерес, відношення конкретного явища, обставини до злочину, що готується або вчинений; ознаки, за якими встановлюється тотожність (індивідуальні ознаки), тобто ознаки, властиві конкретній особі або предмету, наприклад риси зовнішності, по яких оперативник розпізнає серед осіб розшукуваного злочинця.